

vení uplatní, „pokud mezinárodní smlouva, kterou je ČR vázána, nestanoví něco jiného“.³⁹

RESUME

The author of the present study deals with some problems of legal sources of the regulation of acquisition and renunciation of the Czech citizenship. He points out the so called *ultraactivity* of these municipal legal acts. Despite their abolition, they shall remain still a criterion for evaluation if someone became the citizen of the Czech Republic at 1 January 1993 (the qualifying date). More controversial question arises in point of the international agreements contracted by the Czech Republic regulating the question of a dual citizenship. Whereas the multilateral pacts concerning human rights and basic freedoms (including a right to acquire the nationality) are covered by the Article 10 of the Constitution of the Czech Republic, the former ones are not clear matter of the application of this Article. Because of lacking required formula („*except as otherwise provided for in international agreements by which the Czech Republic is bound*“) in the Czech Citizenship Act 1993 concernig these contracts (e.g. with Poland, Hungary, Mongolia, Russia etc.) appears the problem of their applicability within the Czech Republic in relation to individuals. So far Czech courts have not resolved that question and according to the author a lot of serious difficulties could arise for individuals in question. Of course, a binding force of these international agreements in state-to-state relations is undoubted since the Czech Republic declared in the special Reception Constitutional Act 1993 its will to respect all international commitments of the former Czechoslovak Federation.

³⁹ Obdobný závěr zaujal i Týž, V.: cit. dílo, s. 123.

VÝZNAM STUDIA PROBLEMATIKY SVOBODY NÁBOŽENSKÉHO VYZNÁNÍ

MICHAL LAMPARTER

1.1 Úvod

Svoboda náboženského vyznání a právo svobodně projevovat svou víru nebo náboženství jsou upraveny v člancích 15 a 16 Listiny základních práv a svobod. Zjednodušeně se dá říci, že uplatňování této svobody a tohoto práva, studium celé této problematiky patří k základní problematice ústavního práva České republiky, k jejímu předmětu.

Realizace svobody náboženského vyznání nám umožňuje vidět faktickou stránku ústavy státu lépe a hlouběji.¹ Svoboda náboženského vyznání má svůj význam i ve vztahu dvou institucí – církve a státu. Tento vztah je předmětem celé řady prací² a autor sám již dříve publikoval historický pohled na tuto problematiku.³ Protože realizace náboženských projevů se odehrává v historicky dlouhé době, je i z hlediska kratších historických období zdrojem stability. Bez znalosti vztahu státu a církví není možné sáhnout ani k hlubšímu poznání státu jako instituce.

Tradičně bývá formulováno pojetí svobody jako určení prostorů kam nebude veřejná moc zasahovat (tzv. status negativus), kdežto práva s možností jednání a uplatňování nároků vůči státní moci (tzv. status activus a status positivus).⁴ U svobody náboženského vyznání a práva svobodně projevovat svou víru nebo náboženství jde zejména o to, jak skloubit právo jednotlivce na straně jedné a svobodu garantovanou ústavními předpisy státu na straně druhé. Ono střetání subjektivního a objektivního je v problematice náboženské svobody stále aktuální problém. To vedlo například v historii křesťanství k nejednomu zákroku státu proti

¹ Jan Filip: Ústavní právo I, MU Brno 1993, srovnej str. 31.

² Johannes Hellerman: Multikulturalität und Grundrechte – am Beispile der Religionsfreiheit, Wien 1994.

³ Michal Lamparter – Vztah církve a státu, MU Brno 1993.

⁴ Jan Filip: Ústavní právo I, MU Brno 1993, str. 97.

církvi. A i po té co Edikt Milánský uznal křesťanství, stát neměl (a koneckonců nemá doposud) opravdu účinnou metodu zvládnutí tohoto jevu. To platí o antic-
kých císařích, prvních Přemyslovcích, husitství a reformaci, Josefu II., první ČR,
Státní bezpečnosti v komunistickém období, stejně jako o problémech uplatňování
náboženské svobody v České republice.

Křesťanství totiž samo v sobě konzumuje a znovu vytváří problém myšlenky
a hmoty, problém ideálu a jeho realizace, problém víry a její institucionalizace.
Křesťanský základ humanity obsahuje tedy mnohem více realismu, než se obecně
usuzuje, ba dokonce lze snad říci, že vazba na realitu vyjadřuje v křesťanství zá-
kladní tendenci, udávající směr a intenzitu i lidskému úsilí přesáhnout její hranice.⁵

1.2 Svoboda náboženského vyznání a křesťanské kulturní prostředí

Svobodu náboženského vyznání chápeme v Evropě nejenom jako příklad multi-
kulturality, ale i jako výsledek převažující křesťanské náboženské orientace. Realita
života, k níž náleží nejen růst a zdokonalování člověka, pocit štěstí a uspokojení
ze životního naplnění, ale také znovu se opakující lidský pád, úzkost z odcizení
sobě samému, sociálnímu prostředí i kosmu, stejně jako vědomí dvojsmyslnosti
historického a společenského vývoje, nepředstavuje pro křesťanství nic, co by bylo
možno nebo žádoucí obejít, ale co naopak tímto svým ambivalentním obsahem
poskytuje nepřetržitý podnět každé, i nejobyčejnější touze člověka dostat se výš
a dále. Touto otevřeností realitě a orientací na její základní atributy se křesťanství
nejen odlišuje a odděluje nepřekročitelnou hranicí od všech mesianistických verzí
jakobínského i marxistického typu, usilujících břemeno reality z vývoje individua
a společnosti vymazat, ale konstituuje současně jednu ze základních premis funk-
cionování individuální psychické struktury stejně jako struktury celé společnosti.⁶

V centru křesťanského náboženství je Ježíš Kristus.⁷ Základem křesťanství
je myšlenka o bohočlověku, který se obětoval za hříchy lidstva a přišel ustanovit
novou smlouvu, nový zákon mezi člověkem a Bohem. Tato myšlenka vstupuje do
politické i ústavní filozofie, vymyká se lidskému chápání a tedy i analytickému,
syntetickému či jinému vědeckému zhodnocení a utřídění.

Pro svůj negativní postoj k násilí bývá v novověku křesťanství hodnoceno ně-
kdy i jako mrtvé náboženství tváří v tvář militantně chápanému islámu. Rovněž
z pohledu takzvané teologie osvobození v třetím světě bývá křesťanství v Evropě

vystavováno podobnému vidění. Události osmdesátých a devadesátých let 20. sto-
letí nás znovu opravňují k tomu, abychom redukovali taková tvrzení jenom jako
velmi parciální kritiku. Vždyť v sousedním Polsku se naplnila slova o tom, že
polský katolicismus porazí jako první komunistický systém.

Jestliže se myšlenka křesťanství vzpírá rutinní institucionalizaci, vzpírá se rov-
něž jednoduchému hodnocení křesťanství jako společenskohistorický jev. Počínání
církvní inkvizice ve středověku odsuzuje dnes nejen nevěřící část společnosti, ale
i církev sama.⁸

Takováto hodnocení jsou logicky závislá na subjektu, který jej provádí. Dů-
raz na jednotlivce a jeho autonomii – to je však to, co do evropského myšlení
v dynamické podobě přineslo právě křesťanství. Myšlenka lidských práv a svobod
vyplývá z důstojnosti člověka. A proč hovoříme o důstojnosti člověka? Ta nespo-
čívá v tom, že by člověk byl podřízen vyšším cílům, ale v tom, že člověk je cílem
sám v sobě.⁹

1.3 Význam studia problematiky svobody náboženského vyznání

Význam studia této problematiky je dán na prvním místě stávající společenskou
a právní situací v České republice. Otázkou svobody náboženského vyznání a její
realizace se zabývali a zabývají představitelé státu i představitelé církvi.

Velmi často se otázka svobody náboženského vyznání chápe pouze v jejich
kvantitativních aspektech otázky majetkové a správní a méně se hovoří o kvali-
tativní změně v přístupu k této otázce. Ještě velmi nedávno byla situace u nás
v této oblasti charakterizována nejlépe slovy kardinála Tomáška v jeho *Próvolání*
k československému lidu. Kardinál uváděl: „Není možné mít důvěru v takové ve-
dení státu, které není ochotno mluvit pravdu a zemi s tisíciletou tradicí upírá práva
a svobody, považované za normální i ve zcela mladých státech třetího světa.“¹⁰
Je nepochybné a z dalšího textu to i vyplývá, že kardinál zde má na mysli na
prvním místě svobodu náboženského vyznání jako zásadní příklad nedodržování
lidských práv. Současně je zde významné poukázání na nedostatek důvěry mezi
vedením státu a lidem. Je zde velmi důležitý sociálněpsychologický význam, kte-
rý se zpravidla v podobě důvěry mezi vedením státu a lidem těžko tvoří a lehkou
zpřetrhá.

⁸ Philippe la Chapelle: *Církev a deklarace lidských práv*, Edice studium, Řím 1973.

⁹ Petr Chalupa: *Křesťanství a lidská práva*, In *Desetiletí výchovy k lidským právům*, Muzeum
Kroměřížska v Kroměříži, říjen 1992.

¹⁰ *Deset pražských dnů 17. – 27. listopad 1989*, str. 194.

⁵ Vladimír Čermák: *Otázka demokracie, 2/Člověk*, Academia Praha 1993 str. 109.

⁶ Vladimír Čermák: *Otázka demokracie 2/Člověk* str. 109.

⁷ Mircea Eliade, Ioan P. Culianu: *Slovník náboženství*, Praha 1993 str. 155.

Mezi další významy studia problematiky svobody náboženského vyznání můžeme zařadit význam exemplární – totiž problematika náboženského vyznání pro svou relativně dlouhodobou povahu umožňuje podat zajímavé srovnání k ostatním zejména zásadním ústavním a politickým jevům. Naši společnou situaci – pokračuje kardinál – chci osvětlit zkušeností katolické církve u nás. Jejím jménem adresované stížnosti a žádosti byly povýšeně ignorovány. Teprve, když katolický lid ve statisících pozvedl hlas na Velehradě 1985 a peticí 1988, došlo k nepatrným krokům. Na mé loňské nabídky k dialogu reagoval teprve před půl rokem pan prezident a došlo jen k bezvýznamným gestům.

Další význam studia problematiky svobody náboženského vyznání spatřuji v praktické realizaci principu subsidiarity. Platí-li totiž v českém právu dnes princip rovnosti (čl. 1 Listiny základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.), pak je jasné, že svobody náboženského vyznání a právo svobodně vyznávat svoji víru a náboženské přesvědčení s sebou nese nejenom kladné civilizační úsilí, ale v případech extrémů i jisté negativní rysy a v případech mezikonfesních případně konfesněbezkonfesních sporů i dílčí problémy všedního dne. A to navíc v podmínkách, kdy tíživé dědictví minulosti není ještě vůbec zapomenuto, Kardinál Tomášek uvádí: „Církev zůstává dále v područí státní moci podle vnucené právní úpravy z doby stalinismu. Biskup je ve správě své diecéze pině závislý na státních úřadech a rozhodující slovo má státní bezpečnost. Zasedání biskupů a kněží je umrtvováno přítomností státních činitelů. Právní i faktická autonomie církví i jiných náboženských i nenáboženských sociálních skupin není automaticky a v podmínkách totalitního režimu není možná. Stát i nestátní sociální útvary musí být navzájem solidární a respektovat jeden druhého“.¹¹

Další význam studia problematiky svobody náboženského vyznání bychom mohli pojmenovat jako mezinárodní. Náboženské jevy přesahují hranice států. Jsou charakteristické pro celé kontinenty, velké regiony, případně i globálně. Úmrtí citovaného kardinála Tomáška a jeho pohřeb se stal podnětem pro neformální summit vrcholných představitelů České republiky a všech sousedních států v srpnu 1992 a současně toto setkání bylo významnou příležitostí pro prezentaci nové reprezentace ČR ve vztahu k okolním státům.

Specifickým pro naši situaci je požadavek objektivního a výchovného přístupu k problematice náboženství a víry. Bylo to dáno tím, že po čtyřicetjednát roků vládnoucí komunistická strana nevydala nikdy ani slovo o tom, že se vzdává programu postupné likvidace víry.¹²

Další význam studia problematiky vidím v rovině etické a morální. Náboženský

pohled na věci veřejné je často veden v rovině morální – tedy kategorie jako dobro, zlo a podobně. Při vši jednoznačnosti je zde soud začasť veden v rovině obecné.

Právně-výchovný význam studia problematiky pak vidím v tom, že většina u nás významných náboženských aktivit postupuje podle návodu již zmiňovaného kardinála: „Jen prosím, abyste dále šli cestou nenásilí.“¹³ Ačkoliv právo obecně obsahuje prvek vynutitelnosti, upozorňuje nás kněz Tomášek, že máme postupovat cestou nenásilí a to – paradoxně i proti těm, kteří násilí na věřících, a nejen na nich, po léta páchali.

Současně musíme vidět i význam problematiky vztahu kontinuity s ostatními demokratickými právy. Proto kardinál Tomášek vidí i tuto souvislost v souladu s náboženským hnutím za lidská práva konce 80. let: „Také chci oslovit vás, moji katoličtí bratři a sestry, spolu s vašimi kněžími. V této osudové hodině našich dějin nesmí zůstat stranou nikdo z nás. Znovu pozvedněte hlas, tentokrát v jednotě s ostatními občany, věřícími i nevěřícími. Právo na víru se nedá odloučit od ostatních demokratických práv. Svoboda je nedělitelná“.

Význam studia problematiky svobody náboženského vyznání leží nepochybně rovněž v mnoha dalších oblastech. Pro naši situaci je charakteristické a z předešlého textu i vyplývá, že se jedná o oblast mimořádně citlivou a v nedávné minulosti těžce postiženou.

¹¹ Deset pražských dnů 17. – 27. listopad 1989, str. 194.

¹² Deset pražských dnů 17. – 27. listopad 1989, str. 194.

¹³ Deset pražských dnů 17. – 27. 11. 1989, Academia Praha 1990, str. 195.